

Voorwoord

*Cities, like dreams, are made of desires and fears,
even if the thread of their discourse is secret,
their rules are absurd, their perspectives deceitful,
and everything conceals something else.*

Italo Calvino, *Invisible Cities*

Charlotte Dhont

De stad en haar gemeenschap is sinds de moderniteit een inspiratiebron voor talrijke kunstenaars; van Baudelaire en de impressionisten, tot de vroege twintigste-eeuwse avant-gardisten tot de Situationisten in de jaren zeventig. Elke kunstbeweging ondervond zijn stedelijke sensaties en beweegredenen. De kunstenaars die verbonden zijn aan het Stadsatelier van Vooruit kunnen in deze historische tendens gelezen worden. Deze verzameling kunstenaars nestelen zich in het stedelijk weefsel voor een langere termijn om de samenleving waar te nemen. Dit onderzoeksproces heeft vaak een politieke of maatschappelijke drijfveer en kan, maar hoeft niet, te resulteren in een performance, installatie of lezing. Om de continuïteit en kwaliteit te garanderen, ondersteunt Vooruit deze artiesten voor een langere periode onder de noemer van stadsresidenten. Twee kunstenaars en een collectief, respectievelijk Peter Aers, Elly Van Eeghem en Lucinda Ra, hebben voor deze editie van Documenta een schriftelijk spoor van hun werkproces achtergelaten. Ze hebben elk een andere vorm gekozen: een essay, interview en lied.

De eerste tekst *Jump into belief* is van de hand van kunstenaar en filosoof Peter Aers. In dit essay zet Aers zijn poëtica uiteen. Zijn gespreksperformances zijn performances met een (kleine) gemeenschap in een bepaalde spatio-temporele context. Daarbij tracht hij de frictie tussen fictie en werkelijkheid op te heffen. Fictie is voor Aers geen valsheid, maar net een middel om de realiteit vorm te geven. Verbeelding wordt werkelijkheid en omgekeerd; als een homo ludens verkent men spelenderwijs zijn leefomgeving. Taal is hiervoor het ultieme machtsmiddel. *We spelen met woorden als kinderen met blokken* (uit *Jump into belief*, 7.a.). Aan de hand van taalfilosofen Alfred Korzybski en Ludwig Wittgenstein en anekdotes uit zijn onderzoek in de gevangenis staft Aers zijn stelling. Met taal kan men werelden bouwen én veranderen. Zonder een moreel

standpunt in te nemen, doet *Jump into belief* op een transformatie die zich tijdens de gespreksperformances voordoet. Woorden rollen over tafel, zinnen worden opgebouwd, gedachten opnieuw gedeconstrueerd. Iedere gemeenschap maakt zijn eigen verhaal, al is het maar kortstondig, voor heel even.

Tijdens haar residentie in Nieuw Gent werd kunstenaar en onderzoeker Elly Van Eeghem gevraagd om haar werkproces onder woorden te brengen. Met Charlotte Dhont, die via Vooruit haar werk opvolgt, werkte ze samen een interview uit. *Geen grens maar een knoop, geen hek maar een poort* geeft ter introductie een stand van zaken van haar werk. Sinds 2012 is Van Eeghem een doctoraat in de kunsten begonnen onder de noemer van (*Dis*)placed Interventions, waarin ze de verbeelding van de stadsontwikkeling onderzoekt. Na intensieve residenties in de Bloemekenswijk en de tuinwijk Malem in Gent richt ze voor haar derde en laatste deel van haar onderzoek het collectief ontwerpatelier CAMPUS op met buurtbewoners en schoolkinderen van de sociale woonwijk Nieuw Gent. Verder in het interview belichten Van Eeghem en Dhont de theoretische insteek van haar onderzoek steunend op de sociologen Michel De Certeau en Richard Sennett. Enerzijds wordt de spanning tussen inwoner en stadsplanner in CAMPUS verduidelijkt aan de hand van De Certeaus theorie over het onderscheid tussen tactieken en strategieën. Hoe verhouden ze zich tegenover elkaar? Welke perspectieven worden gehanteerd? Welke macht heb je als bewoner? Anderzijds betrekken ze Richard Sennett om het begrip 'grens' beter te definiëren en te kaderen binnen haar werk. Welke grenzen lopen door de stad heen? Waar komen ze tot uiting en welke problemen kaarten ze (pijnlijk) aan? Deze vragen rijzen niet enkel op een lokaal niveau, maar duiken ook in de globale stedelijke omgeving op.

Ten slotte heeft de laatste tekst de vorm van een lied. In LIED. EEN US. beschrijft Lucinda Ra de vele vormen van wonen: een ferme voor de boer of een hut voor een toerist. Maar eveneens huist de tijd in de klok of de eskimo in zijn iglo. Lucinda Ra componeerde dit lied ter gelegenheid van GRONDWERK in Gent. Het bonte gezelschap van theatermakers, beeldende kunstenaars en jazzmuzikanten hebben de afgelopen jaren een hele verzameling aan expertise rond precair wonen, psychiatrie en de sociale stad bijeen gesprokkeld. In GRONDWERK namen ze drie dagen de tijd om dit te delen met het publiek in een unieke scenografie van Sven Roofthoofd. Het lied werd bij wijze van inzetiedere avond gezongen door telkens een andere groep: door het kinderkoor De Stemand onder begeleiding van Wim Claeys, een keer met TOSO (The

Ostend Street Orkestra) en met het gepensioneerd koor van Woepertem. Het lied galmde als een lijflied door de driedaagse heen en vat de sfeer, thematiek en vorm samen.

Bibliografie

Calvino, Italo. *Invisible Cities*. Vert. door William Weaver. Houghton Mifflin Harcourt, 1974, 44.

Jump into belief 12 stappen

Peter Aers

1.

Vrijdag 5 juni 2015. Bart Capelle en ik melden ons aan de balie van de Gentse gevangenis om met enkele gevangenen een kortverhaal luidop te lezen. We zullen het samen over de inhoud van het verhaal hebben, als voorbereiding op de gespreksperformance *Against Interpretation*. Vooraleer we als bezoeker in de gevangenis worden toegelaten, geven we onze identiteitskaart af aan de balie, onze gsm en laptop worden in een kluis gestopt. Voor een leessessie mogen de gekopieerde verhalen wel mee. De cipiers lossen elkaar af, draaien sleutels om, openen deuren, en sluiten deze opnieuw achter onze rug. Ik weet dat de volgende deur gesloten is, toch duwt mijn hand reflexmatig de klink naar beneden, maar mijn beweging wordt afgebroken. Ik kijk wat hulpeloos naar de cipier en dat zal me nog enkele keren overkomen. We worden onder controle gebracht van anderen met een doordacht systeem, om ons naar het juiste lokaal te begeven. In dit systeem worden de voetstappen van de bewaker geteld om te berekenen of het aantal bewegingen dat hij of zij doet wel haalbaar is in de beschikbare uren.

2.

“Het gaat regenen,” zegt een vriend tijdens een bergwandeling in de Jura. Hij kijkt naar de wolken die zich in het gebergte verzamelen. Hij neemt een boek ter hand van een natuurwetenschapper die de wolkenvorming en de bijhorende kans op regen beschrijft. Ik heb helemaal niet de indruk dat het zal regenen en zeg dat we nog verder kunnen wandelen. De autoriteit van het boek doet me twijfelen en ik besluit in te gaan op de zoektocht naar een schuilplaats. Doet het ertoe of het al dan niet regent later op de dag? Het boek is een instrument van mijn vriend om te overtuigen, er zit een verlangen in verscholen naar controle over een situatie of gesprek. De naam van het boek en de natuurwetenschapper ben ik vergeten.

3.a.

Er wordt op iedereen macht uitgeoefend, niet alleen binnen de gevangenis maar ook daarbuiten. Als een hand die zacht op onze rug duwt om ons te leiden. De hand kan verschillende vormen aannemen. Een dwanggedachte, opvoedingspatronen, onderwijs, ideologie, sociale druk, politieke en media framing, GAS boetes, denkpatronen, moraal, institutionele organisatie, eenrichtingsverkeer. Ze hebben met elkaar gemeen dat ze in woorden of tekens worden uitgedrukt.

---Alfred Korzybski geciteerd door Diekstra René, Haarlemmer Dagblad, 1993. / Vande Veire, Frank. Speech presentatie nY bij deBuren (sept 2014). / Kierkegaard quote door Markson, David. in Wittgen-

Stop
Nee
Zou je niet beter

Had je maar
Je moet
Het is verboden om

Je bent verplicht om

Wees op tijd
Men weet dat

Zo leiden we elkander met onze woorden als kleine machtsinstrumenten. We gebruiken ze emotioneel, als voldongen feiten, of dreigementen om elkaar te overtuigen en ons gedrag te regelen. We negotiëren hun waarde en betekenis, telkens opnieuw. Zoals kinderen die zich verzetten tegen een opdracht of een gebod steeds heronderhandelen. We zijn ook goed in staat in te schatten hoever deze macht reikt. Ik kan als vader mijn zoon wel gebieden in bed te gaan liggen, maar het slapen zelf verplichten is onbegonnen werk.

3.b.

Ik twijfel aan mijn veralgemeningen.

4.

De grondlegger van de algemene semantiek, Alfred Korzybski, onderbrak één van zijn lessen om een pakje koeken, gewikkeld in wit papier, uit zijn tas te halen. Hij at er één van en gaf er ook enkele aan zijn studenten op de eerste rij, die ze naar eigen zeggen lekker vonden. Dan scheurde hij het papier rond het pakje weg, en de studenten zagen een tekening van een hond en het opschrift DOG COOKIES. Sommige studenten waren kwaad, andere liepen naar het toilet om over te geven. "You see," merkte Korzybski op, "I have just demonstrated that people don't just eat food, but also words, and that the taste of the former is often outdone by the taste of the latter."

5.

"Het is ongelooflijk wat je je allemaal met woorden kunt permitteren. Het zijn maar woorden, zegt men altijd, dat is waar, maar juist omdat het maar woorden

-stein's Mistress. Illinois: Dalkey archive press, 1995. / Wittgenstein Ludwig. *Filosofische Onderzoekingen*. Trans. Maarten Derksen. Amsterdam: Boom. 2002 / Kieslowski Krzysztof, *Dekalog*. 1989

zijn kun je doordringen in gebieden waar je op een andere manier nooit zou kunnen en eerst en vooral nooit zou willen komen.” (Frank Vande Veire)

6.

Eén van de gevangenen vertelde een anekdote over kiwi's. We konden zonder toestemming het gesprek niet opnemen, dus moet ik het hier vanuit mijn herinnering opnieuw construeren. Ze vertelde hoe belangrijk ze het vond om fruit te eten. En dat dit niet altijd aanwezig is. Ze houdt van fruit maar niet van kiwi's. Om één of andere reden was er een overschot, waardoor ze een week lang elke dag kiwi aangeboden kreeg. Daar had ze iets op gevonden. “Als ik vijf keer zeg: ‘Joepie, een kiwi!’, dan zal ik na de derde keer geloven dat ik blij ben met een kiwi, en na de vijfde keer zal ik die graag opeten.”

7.a.

We spelen met woorden als kinderen met blokken. We creëren zo werelden: financiële, culturele, sportieve, enzovoort. En het spel dat we spelen kan natuurlijk ook pijn doen, dodelijk ernstig zijn of ons gewoon blij maken. Woorden hebben geen betekenis, ze maken betekenis. Telkens opnieuw. We kunnen ons met andere woorden iets permitteren. Nieuwe wegen inslaan. Taal is een vreemd beest, het spint een wereld.

7.b.

Tijdens de gespreksperformances die we organiseren maken we grappen, insinueren we, imiteren, herhalen, vertalen en citeren we. We maken duidelijk dat het om een performance gaat, we gebruiken codes zoals begin en einde. Het verschil met een vrijblijvend gesprek kan niet duidelijker zijn. We verdelen de macht van de sprekers, wijzen op mechanismen en slaan nieuwe wegen in. Niet om een compromis van gelijkgestemden te bereiken, niet om via rationele argumenten een moreel standpunt te kunnen innemen. Het gaat om een gebeuren dat meerstemmigheid verdraagt.

8.a.

Kierkegaard schreef: “What an extraordinary change takes place ... when for the first time the fact that everything depends upon how a thing is thought first enters the consciousness, when, in consequence, thought in its absoluteness replaces an apparent reality.”

8.b.

Volgens Wittgenstein, in zijn *Filosofische onderzoekingen*, is het bestaan van taal, en bijgevolg van het denken, afhankelijk van een communicatieve gemeenschap. Spreken en denken zijn geen privé- aangelegenheid, maar kunnen enkel bestaan

(tv-serie) / Coleridge, Samuel Taylor. *Biographia Literaria*. Londen: Rest Fenner, 23, Paternoster Row, 1817. / Zmuda, Bob. & Margulies, Lynne. *Kaufman Andy: The Truth, Finally*. Dallas: Benbella Bo-

dankzij een gemeenschap die ze in eerste instantie mee vormgeeft. Zo'n gemeenschap kan bestaan uit twaalf mensen gedurende twee uur.

9. "The essence of play is not representation but a creative exercise."

10. In *Dekalog1* van Kieslowski zakt de 12-jarige Pawel door het ijs en sterft. Ik kan deze aflevering uit de reeks niet onbewogen bekijken, zonder tranen. Hoe kan ik mee-voelen? Ik weet dat het gestorven kind 'gespeeld' is, maar voel me toch ontredderd.

11. In 1817 schreef Coleridge: "... It was agreed, that my endeavours should be directed to persons and characters supernatural, or at least romantic, yet so as to transfer from our inward nature a human interest and a semblance of truth sufficient to procure for these shadows of imagination that willing suspension of disbelief for the moment, which constitutes poetic faith. Mr. Wordsworth on the other hand was to propose to himself as his object, to give the charm of novelty to things of every day, and to excite a feeling analogous to the supernatural, by awakening the mind's attention from the lethargy of custom, and directing it to the loveliness and the wonders of the world before us ..."

12.a.

Andy Kaufman: You don't know the real me.

Lynne Margulies: There isn't a real you.

Andy Kaufman: Oh yeah, I forgot.

12.b.

We zijn performers, alleen is het niet altijd even duidelijk. Dit is geen teken van valsheid, alsof we niet echt zijn. Er bestaan gewoon vele variaties van onszelf. In theatertermen: misschien is er helemaal geen backstage. En als we die term toch willen behouden voor iets dat we de kern van onszelf zouden noemen, dan is die de laatste decennia wel heel erg klein geworden.

12.c.

Ik weet dat het gestorven kind 'gespeeld' is, maar voel me toch ontredderd. Weet de gevangene dat de kiwi niet lekker is, maar schort ze haar ongelooft op om de kiwi toch op te eten? Volgens mij is er meer aan de hand en moeten we eerder spreken van een *jump into belief*. We leveren ons over aan het gebeuren en zijn bereid ons te laten veranderen doorheen het proces. *Suspension* of opschorting

creëert een kloof tussen fictie en werkelijkheid, terwijl *jump into belief* geen onderscheid maakt. De keuze ligt in welke sprong je maakt.

13.

Ik speel met blokken van gedachten. “Aesthetics as ‘the art of thinking beautifully about what could be beyond the horizon.’”

Een aarzeling: bibliografie of lijst van inspiratiebronnen?

Een onderstroom.